

Taidetoiminta hoitolaitoksissa

**Oppi- ja hoivayksiköiden yhteistyö Varsinais-Suomessa
-hankkeen raportti**

Miia Heikkilä

Varsinais-Suomen Kulttuurirahasto



Kuvaajat Andréa Vannucchi & Tea Tikka

Sisällysluettelo

Johdanto	2
Musiikin iloa Vakka-Suomen hoitokodeissa	4
Yhteisötaidetta salolaisissa hoivayksiköissä	6
Vinkkejä taideyhteistyön käynnistämiseen	11

Johdanto

Varsinais-Suomen alueen hoitolaitoksissa ollaan tietoisia taiteen hyvää tekevästä vaikutuksesta, jonka vuoksi taidetoiminta on alueella aktiivista. Taidetoiminta on kuitenkin monesti hankekohtaista, jonka vuoksi toiminta lakkaa valitettavan usein, kun hankerahoitus päättyy. Vaikka kiinnostusta hoitolaitoksissa järjestettävään jatkuvaan taidetoimintaan olisi, saattaa sopivien yhteistyökumppaneiden ja rahoituksen löytäminen olla haastavaa.

Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahasto aloitti loppukesällä 2018 hankkeen, jonka tarkoitus oli edistää taideoppilaitosten ja hoitolaitosten yhteistyön mahdollisuuksia. Hanke koostui käytännön pilottivaiheesta sekä keskusteleavasta seminaarista, johon kutsuttiin hoito- ja taideoppilaitosten edustajia. Pilottivaiheen tavoitteena oli synnyttää ruohonjuuritason yhteistyön toimintamalleja taideoppilaitosten ja hoitolaitosten välille, jotka jatkuisivat molempien laitosten arjessa myös hankkeen päätyttyä.

Hankeidea sai lähtönsä toiveesta hoitolaitoksissa tapahtuvan taidetoiminnan vakiinnuttamisesta. Myös Opetushallituksen syksyllä 2017 uudistama taiteen perusopetuksen opetussuunnitelma kannusti hankkeen käynnistämiseen. Opetussuunnitelman perusteissa kiinnitetään huomiota taiteen perusopetuksen oppilaitosten oppimisympäristöjen, työtapojen ja toimintakulttuurin kehittämiseen. Oppimisympäristöjen osalta huomio kiinnittyy oppilaitoksen ulkopuolella tapahtuvan osaamisen kartuttamiseen. Työtavoissa tärkeänä osa-alueena on oppilaiden esittämistaidon kehittäminen.

Hankkeeseen valittiin kaksi pilottiryhmää Varsinais-Suomen alueelta. Pilottiryhmien tuli edustaa eri taiteenlajeja eri paikkakunnilta. Hoitolaitokset rajautuivat pilottien mukaan vanhainkoteihin sekä palvelutaloihin. Taideoppilaitokset valikoituivat sen mukaan, mitkä oppilaitokset osoittivat kiinnostusta hankkeeseen osallistumiseen. Pilottiryhmiksi valikoituivat Salon kansalaisopisto sekä Vakka-Suomen musiikkiopisto. Varsinais-Suomen Kulttuurirahasto tuki pilotteja maksaen muun muassa matka- ja kokouskustannuksia.

Molempien oppilaitosten kanssa käytiin aloituskeskustelut, joiden aikana hahmoteltiin mahdollisia yhteistyökumppaneita ja sitä, millaiselle toiminnalle olisi kysyntää, miten toiminta toisi jonkinlaista uutta ulottuvuutta kenties jo aikaisempaan taidetoimintaan ja miten toiminta saataisiin suunniteltua niin, että sen olisi mahdollista jatkua myös hankkeen päättymisen jälkeen. Oppilaitoksille suositeltiin käytäväksi aloituskeskusteluja yhteistyökumppaneiden kanssa, joissa sovittaisiin käytännön asioista sekä tarpeista ja toiveista.

Tässä raportissa esitellään hankkeen pilottiryhmien vaiheita, sekä onnistumisia että haasteita. Molemmat tahot loivat omanlaisensa yhteistyömallit, joiden tavoitteina oli hyödyttää oppilaitosta ja tarjota hoitolaitosten asiakkaille sekä henkilökunnalle hyvinvointia edistäviä laadukkaita taide-elämyksiä. Toivon mukaan raportti kannustaa muita taideoppilaitoksia ja hoitolaitoksia etsimään mahdolliset yhteistyökumppanit ja aloittamaan oman taideyhteistyönsä.

Musiikin iloa Vakka-Suomen hoitokodeissa

Vakka-Suomen musiikkiopisto lähti rakentamaan matalan tason toimintamallia, jonka tavoitteena oli tuoda musiikki osaksi sairaaloiden ja muiden hoito- ja hoivalaitosten normaalia toimintaa ja arjen hoitotyötä. Yhteistyökumppaneina mukana olivat Laitilan Terveyskoti, Taivassalon Ankkuri ja Uudenkaupungin Merituulikoti. Yhteistyön käynnistämisen ottivat hoitaakseen Vakka-Suomen musiikkiopiston kolme opettajaa Leena Anto, Minna Kajander ja Eija Lehtinen sekä musiikkiopiston rehtori Jussi Kauranen.

Laitilan Terveyskodin kanssa päädyttiin järjestämään iltasoittoja, joiden aikana musiikkiopiston eri-ikäiset ja -tasoiset oppilaat, kuorot, yhtyeet, vanhemmat ja opettajat pääsivät esiintymään kukin vuorollaan vähintään viisi minuuttia joka arki-ilta kello 18.00. Esiintyjät ilmoittautuivat sähköiseen järjestelmään, josta ilmoitettiin Terveyskodille viikoittain seuraavan viikon esiintyjät. Esiintyjien tuli pitää itse huolta, että he olivat ajoissa paikalla ja juontaa oma esiintymisensä.

Välillä sähköinen järjestelmä ja oppilaiden itseohjautuvuus aiheutti vastuussa olevalle opettajalle lisätöitä. Toiminnan tulisi olla tulevaisuudessa entistä itseohjautuvampaa tai kenties tulevaisuudessa voitaisiin soveltaa jonkinlaista opettajien vastuunkiertoa, jolloin vain yksi opettaja ei joutuisi ottamaan jatkuvaa vastuuta toiminnan etenemisestä. Iltasoittojen lisäksi Terveyskodin asukkailta kerättiin lempilaululistaa vanhoista koululauluista, jotka muodostivat oppilaiden säestämän yhteislauluillan ohjelman.

”Piristi huomattavasti! Yo-lukemisen painaessa päälle olin tällaisen tarpeessa!”
19-vuotiaan oppilaan kommentti esiintymisestä

Uudenkaupungin Merituulikodissa syyskauden aikana toteutettiin musiikkihetkiä, joissa oppilaitoksen oppilaat esiintyivät. Tavoitteena oli oppilaiden esiintymistaitojen kartuttamisen lisäksi kohteliaisuuden ja käytöstapojen kehittyminen uudessa ympäristössä sekä tietenkin musiikin ilon jakaminen. Ensimmäiset tilaisuudet kestivät noin 30-40 minuuttia. Lopulta huomattiin, että tilaisuuden lyhentäminen esimerkiksi 20 minuuttiin olisi suotavaa vanhusten jaksamisen kannalta.

Lapset ja vanhukset nauttivat jokainen tilaisuuksista kukin omalla tavallaan. Vanhusten reagoiminen esitykseen oli hyvin vaihtelevaa. Eräs löi musiikin tahdissa käsillään rytmiä, toinen piti silmiään kiinni ja heijasi itseään musiikin tahdissa.

“Olin hyvin valmistautunut. Hummani hei -kappale jännitti, siinä säestin omaa lauluani itse. En ole ennen ollut vanhainkodissa esiintymässä, esiinnyn mielelläni. Yleisön näkeminen tuo hyvää tunnetta. Juonto sujui omasta mielestäni hyvin.” -Tiina

“Esitykset menivät ihan hyvin. Laulaminenkaan ei ollut liian jännää. Kättely oli kivaa, yhdessä esiintyminen oli kivaa. Jännitti vähän, mutta vähemmän kuin salissa. Olo oli kotoisa.” -Ella

Merituulikoti, Elias ja Inka, kuvaaja Leena Anto



Kolmas toimintamalli toteutettiin Taivassalon palvelukeskus Poijussa, jonne siirrettiin oppilaiden soittotunteja. Soittotunteja kokeiltiin kolmen viikon ajan palvelukeskuksen eri osastoilla. Tämän aikana kuitenkin huomattiin, etteivät soittotunnit tuoneet kyseisen palvelukeskuksen paljon kulttuurista lisäarvoa, jonka vuoksi toiminta keskeytettiin yhteisestä päätöksestä. Ajatuksena toiminta voisi toimia jossain toisessa keskuksessa, jossa ei ole ennestään yhtä aktiivista kulttuuritoimintaa.

Kaiken kaikkiaan Vakka-Suomen musiikkiopiston pilottien kokeilumallit onnistuivat erinomaisesti. Pilottimalleista Iltasoitot onnistuivat parhaiten ja pienestä ideasta pääsi kasvamaan suuri. Kaikki mallit vaativat joka tapauksessa tuotantotyötä ja taiteellista panostusta. Laitilan Terveyskodin ja Uudenkaupungin Merituulikodin kanssa kehitetyt toimintamallit saivat jatkoa kevätlukukaudeksi 2019. Laitilan Terveyskodin kanssa jatkettiin kevätkaudella edelleen Iltasoittoja ja Uudenkaupungin Merituulikodissa oppilaiden esiintymisiä.

Merituulikoti, Tonja, Tiina ja Anni, kuvaaja Leena Anto



Erilaisia toimintamalleja halutaan jatkossa kehittää ja pitää yhteistyö mahdollisimman joustavana. Tavoitteena on edetä toiminnassa kausi kerrallaan ja miettiä yhdessä, millaisella konseptilla jatketaan, jotta kaikki osapuolet saavat äänensä kuuluviin.

Yhteisötaidetta salolaisissa hoivayksiköissä

Salossa pilotti toteutettiin kahden kurssin muodossa. Syksyllä 2018 järjestettiin *Kuvataidetta hoivatyössä* -kurssi, jossa ryhmä Salon seudun ammattiopiston lähihoitajaopiskelijoita pääsivät toteuttamaan yhteisötaiteellisen maalausprojektin kahdessa salolaisessa vanhuspalveluiden hoivayksikössä Salon kansalaisopiston tuntiopettajan, kuvataiteilija (Amk) Tea Tikan ohjauksessa. Ryhmä suunnitteli ja toteutti kaksi suurta maisemamaalausta yhdessä hoivakodin asukkaiden kanssa.

Tutustuminen aiheeseen aloitettiin pienimuotoisella akvarellimaalauksella ja tarinoimisella, jossa maalattiin vanhuksille tuttuja aiheita sekä muisteltiin menneitä ja keskusteltiin nykyhetkestä. Seuraavalla tapaamiskerralla tekniikkaa ja maalauksen kokoa vaihdettiin isompaan. Yhdessä maalattuja suuria maisemamaalauksia käytettiin keväällä 2019 pilotin seuraavan vaiheen kiertävän valokuvausstudion taustoina.

Kuvaajat Andréa Vannucchi



Pilotin toista osuutta, *Studiovalokuva hoivatyössä* -kurssia, opetti Salon kansalaisopiston tuntiopettaja ja kuvataiteilija (AMK) Andréa Vannucchi. Vannucchi perehdytti valokuvauksen opiskelijat valokuvan mahdollisuuksiin hoivatyössä ja ohjasi oppilaita oikean asenteen, työtahdin ja menettelytapojen löytämiseen, kun henkilökuvauksen kohteena ovat vanhukset

tai muistisairaat ihmiset. Ryhmä suunnitteli yhdessä vanhushpalveluiden yksikön henkilökunnan kanssa kiertävän henkilökuvastudion vanhushpalveluiden hoivayksiköissä.

Salon pilotti huipentui keväällä 2019 salolaisissa hoivayksiköissä järjestettyihin Studiovalokuva-päiviin, jolloin asukkaat saivat tulla ilmaiseksi kuvattaviksi yksin tai yhdessä rakkaidensa kanssa. Yhteensä studiovalokuvapäiviä järjestettiin 20 kertaa ja kuvattavana oli yli 300 asiakasta. Kahdessa hoitoyksikössä valokuvauksen opiskelijat järjestelivät kuvaukset ja kuvasivat Vannucchin ja Tikan ohjauksessa. Aukkaille ja heidän omaisilleen varattiin oma kuvausaika. Henkilökuvan taustaksi sai vanhanajan tapaan valita mieleisensä, yhdessä tehdyn maisemamaalauksen. Kuvauksen päätteeksi kuvattavat saivat valita useista kuvista yhden värivedoksen sekä digitaalisen tiedoston, josta on mahdollista teettää tai tulostaa lisää kuvia.

Kuvaajat Andréa Vannucchi & Tea Tikka



“Monet kiitokset kuvista! Kyllä olivat onnistuneita. Ostin niihin kehykset ja annoin toisen Sakulle 91-vuotissyntymäpäivälahjaksi, toisen vien äidille Alholaan. Hienoa, että järjestitte tällaisen kuvauksen!” -Omaisien palaute

Lähihoitajaopiskelijat pääsivät Studiovalokuva-päivinä osallistumaan omaisten neuvontaan, lasten viihdyttämiseen ja asukkaiden avustamiseen. Myös Salon seudun ammattiopiston hius- ja kauneudenhoitoalan perustutkinto opiskelijat olivat mukana kaunistaan ja kihartaen kuvattavien hiuksia. Neljä lähihoitajaopiskelijaa osallistui toimintaan erityisen aktiivisesti.

Salon seudun ammattiopiston lähihoitajaopiskelijoiden opettajan Mari Rannikon mukaan opiskelijat ovat saaneet yhteistyöstä todella paljon irti. He ovat päässeet näkemään lähihoitajatyön toisenlaisen ulottuvuuden ja kohtaamaan ihmisiä uudella tavalla. Lisäksi toiminta on lisännyt inspiraatiota ja innostusta kehittää lähihoitajien työkenttää. Osa opiskelijoista valmisti kurssin innoittamana virikesalkun, joka sisältää erilaisia esineitä, kuten lankaa, kiiltokuvia, askarteluvälineitä. Virikesalkku on helppo kuljettaa mukana ja sen avulla voidaan helposti elävöittää lähihoitajien asiakkaiden arkea.

"Tämä oli todella kiintoisa projekti. Eka päivä oli hieman kiireinen ja pikkasen hakusessa. Olin näissä kaikissa paitsi Perniössä. Mummoja ja pappoja oli tosi kiva laittaa valokuvausta varten.. Muutamat eivät kauheesti olleet niin mukana, mutta kun ruvettiin laittamaan heitäkin kuntoon, niin hymy oli korvissa, eli tykkäsivät kuitenkin." Hius- ja kauneudenhoitoalan perustutkinto opiskelija

Pilotti onnistui erinomaisesti ja kaikki osallistuneet olivat siihen erittäin tyytyväisiä. Suuria ongelmia ei tullut vastaan. Vain tekniikka ja valokuvien lähettäminen digitaalisesti aiheutti pilotille omat haasteensa. Valokuvattavat saivat valita yhden tulostettavan valokuvan, mutta myös muut otetut valokuvat lähetettiin valokuvattavalle tai hänen läheisilleen WeTransfer-ohjelman kautta. Valokuvien vastaanottaminen ohjelman kautta aiheutti välillä hämmennystä. Andréa Vannucchi myönsi, että välillä kuvien lähettämiseen kului saman verran aikaa, kuin itse kuvien ottamiseen.

Periaatteessa pilottitoiminnan olisi mahdollista jatkaa kevyemmällä rakenteella hankkeen jälkeenkin kurssimuotoisesti kansalaisopistossa. Keskustelua herätti kuitenkin se, mistä ylimääräinen opettajien työ korvattaisiin. Ylimääräistä työtä syntyy väkisin esimerkiksi valokuvausvälineiden pystyttämisestä ja kuvien läpikäymisestä. Lisäksi keskusteltiin siitä, kuinka paljon opiskelijoilta voi pyytää kurssimaksua niin sanotusta "vapaaehtoistyötä". Uudet ja erilaiset ympäristöt voivat kuitenkin tarjota mielenkiintoisen lähtökohdan kurssille. Erityisesti valokuvauksen opiskelijat voivat mielellään haluta ihmismalleja kuvattavakseen. On myös mahdollista, että jatkossa kurssit järjestetään vain osittain hoivayksiköissä. Esimerkiksi syksyllä alkavassa henkilökuva-valokuvauskurssilla olisi mahdollista järjestää muutama valokuvauspäivä hoivayksiköissä.

Kuvaaja Studiovalokuva hoivatyössä -kurssin oppilaat



Vaikka pilottitoiminta ei synnyttänyt vielä lopullista toimintamallia, synnytti se yhteistyön Salon kansalaisopiston ja lähihoitajaopiskelijoiden välillä. Lisäksi hanke antoi paljon taustamateriaalia ja innostusta toiminnan edelleen kehittämiseen ja sisällyttämiseen pysyvästi kansalaisopiston toimintaan tulevaisuudessa. Salon kansalaisopisto on saanut pilotista kokemusta, jonka pohjalta opistossa voidaan kehittää yhteisötaiteen opetusta opiskelijoille kiinnostavaksi sekä syventää toiminnallista yhteistyötä Salon vanhuspalveluiden ja Salon seudun ammattiopiston kanssa. Keväällä 2019 kansalaisopisto haki uutta hankerahoitusta, jonka tavoitteena on kehittää toimintaa entisestään ja laajentaa sitä kehitysvammaisten puolelle. Tavoitteena on tarkastella, mitä muuta toiminnasta on mahdollista löytää. Eivätkä pilotin tulokset pääty vielä Studiovalokuvapäiviin, sillä Studiovalokuvapäivien kuvista järjestetään elokuussa avoin näyttely Salon kirjastoon.

Vinkkejä taideyhteistyön käynnistämiseen

Pilottien ansiosta Vakka-Suomen musiikkiopisto ja Salon kansalaisopisto pääsivät toteamaan käytännössä, mitä onnistunut taideyhteistyö hoitolaitoksien ja toisten oppilaitosten välillä vaatii ja miten yhteistyö kannattaa käynnistää. Erityisen tärkeiksi nousivat yhteiset aloituspalaverit ja keskustelut. Vaikka keskustelut saattavat aluksi vaikuttaa tarpeettomilta ja aikaavieviltä, on toiminnan onnistumisen kannalta erittäin tärkeää käydä yhteistyökumppanin kanssa läpi käytännön asiat ja suunnitella toiminta huolella. Yhdessä kannattaa pohtia; millaista toimintaa olisi järkevä lähteä tuottamaan ja millaiselle toiminnalle olisi tarvetta, jotta se hyödyttäisi hoitolaitoksen lisäksi myös oppilaitosta.

Innokkaasti yhteistyön aloittavissa hoitolaitoksissa saattaa olla jo valmiiksi monenlaista kulttuuritoimintaa. Tämä kannattaa selvittää, jotta päällekkäistä toimintaa ei sattuisi ja jotta yhteistyö toisi molemmille kulttuurista lisäarvoa. Vakka-Suomen musiikkiopistossa huomattiin myös, että erityisesti joulun aika on todella kiireistä hoitolaitoksissa ja useissa on monenlaista esitystoimintaa tarjolla. Jos yhteistoimintaa halutaan suunnitella tähän ajankohtaan, tulee olla hyvin selvillä muista mahdollisista tapahtumista. Muutenkin taidetoiminta ja sen tärkeät päivämäärät tulevat olla selkeästi hoitolaitoksen kaikkien työntekijöiden tiedossa. On harmillista sekä oppilaitokselle, että hoitolaitoksen asukkaille ja työntekijöille, jos hoitolaitoksessa ollaan unohdettu viestiä taidetoiminnasta ja sen ajankohdasta. Usein mitä pienempi yksikkö, sitä paremmin tiedotus kulkee ja mitä suurempi yksikkö sen haastavammaksi tiedonvälitys muuttuu.

Eräs Salon pilotissa hyväksi osoittautunut keino hoitolaitoksen osallistamiseen ja innostamiseen oli toiminnan alkupilotointi viidelle hoivayksikön johtajalle ja 30:lle osastonvastaavalle. Päivän aikana hoivayksiköiden johtajat pääsivät hassuttelemaan roolipukeutumisella ja testaamaan, miltä kuvattavana oleminen tuntuu. Päivä toimi hoitolaitosten johdon virkistyspäivänä ja samalla se kiinnitti heidät henkilökohtaisesti projektiin. Kenties juuri tämän vuoksi taidetoiminta otettiin hyvin positiivisesti vastaan.

Lisäksi Salossa yhteistyötä helpotti se, että Andréa Vannucchi ja Tea Tikka olivat toimineet Salon vanhuspalveluissa jo ennestään yhteisötaiteilijoina. Tämän ansiosta projektiin oli mahdollista kiinnittää tarpeeksi työtunteja.

Piloteissa huomattiin, että taideyhteistyössä tarvitaan kykyä sietää epävarmuutta, sillä aina ei voida olla varmoja, onnistuuko kehitteillä oleva toiminta vai ei. Yhteistyössä tulee kuitenkin olla innostusta ja kokeilunhalua testata erilaista malleja ja kehittää niitä yhdessä.

Molemmissa piloteissa keskusteltiin siitä, kuinka pienikin ylimääräinen toiminta vaatii resursseja. Taideyhteistyön suunnittelu ja toteutus ovat molemmat työtä, jotka vievät opettajien aikaa, eikä tätä työtä tulisi tehdä ilmaiseksi. Toiminnan käynnistämiseen ja sen ylläpitämiseen kuluu aikaa ja rahaa ja yhteistyökumppaneiden tulisi pohtia heti aloituskeskusteluissa, mistä opettajien ylimääräinen palkka maksetaan, jollei toimintaa pystytä integroimaan täysin oppilaitoksen opetustoimintaan. Kurssimaksuista on hankala saada korvausta, sillä hoitolaitoksissa tapahtuvasta taideopetuksesta ei välttämättä olla valmiita maksamaan täyttä hintaa. Taiteen opetuksen tulee säilyä laadukkaana ja oppilaiden tulee tiedostaa, millaiseen opetukseen he ovat ilmoittautuneet.

Ratkaisuja haasteisiin kannattaa pohtia yhdessä. On mahdollista toteuttaa esimerkiksi vain osa taiteen opetuksesta hoitolaitoksessa tai järjestää hoitolaitoksen tiloissa esitys tai näyttely ainoastaan opetuksen päättyessä. Mahdollisuus on myös tarjota taiteen opetusta suoraan hoitolaitokselle, jolloin palvelutalon asukkaat saisivat osallistua opetukseen yhdessä omaistensa kanssa. Kurssimaksun maksaisi tässä tapauksessa joko hoitolaitos tai siihen osallistuvat omaiset. Haasteisiin on varmasti monenlaisia vastauksia. Tärkeää on pohtia yhdessä, mistä ylimääräiset resurssit taidetoiminnan aloittamiseen hankitaan ja miten toiminta saataisiin kiinnitettyä molempien laitoksien arkeen mahdollisimman vähäisillä ylimääräisillä kustannuksilla.

Lopuksi

Lopuksi voidaan todeta, että hanke ja pilotit onnistuivat kokonaisuudessaan hyvin ja kaikki osallistujat olivat erittäin tyytyväisiä toimintaan. Taideyhteistyö oppi- ja hoitolaitosten kesken tuo parhaassa tapauksessa taideopiskelijoille mahdollisuuden laajentaa osaamistaan ja kokemuksiaan erilaisten ihmisten ja ympäristöjen parissa toimimisesta. Kokemus työskentelystä erilaisissa ympäristöissä, erilaisten ihmisten kanssa tuo opiskelijoille itsevarmuutta, herkkyyttä ja kykyä joustaa tarpeiden mukaan. Kaiken lisäksi onnistunut ja jatkuva taideyhteistyö lisää sisältöä hoitolaitoksien asiakkaiden ja heidän läheistensä, mutta myös hoitajien arkeen. Se rytmittää asukkaiden ja hoitajien arkea ja tuo iloa kaikille, joita se koskettaa.

Lähteet

Heikkilä, Kauranen, Partanen. (2019.) OHO-taide -hanke synnyttää yhteistyötä hoitolaitosten ja taideoppilaitosten välillä. Viitattu 23.04.2019: <https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/oho-taide-hanke-synnyttaa-yhteistyota-hoitolaitosten-ja-taideoppilaitosten-valilla/>